

Oznaki emocji w testamencie a jego autentyczność

Wprowadzenie

Spośród kilku dopuszczanych przez polskie prawo cywilne form testamentów¹ testamenty holograficzne są formą zdecydowanie najczęściej spotykaną w praktyce. Jest to w pełni zrozumiałe, jeśli zważyć, że sporządzenie ważnego testamentu własnoręcznego nie stawia przed spadkodawcą żadnych wymogów (poza podstawowymi, od których zależy ważność wszelkich czynności prawnych), których spełnienie byłoby dla przeciętnego człowieka trudne lub choćby kłopotliwe: nie wymaga ponoszenia kosztów, posiadania wiedzy prawniczej, żadnych szczególnych umiejętności poza elementarną umiejętnością pisania, dysponowania kosztownym lub trudnym w obsłudze sprzętem. Do przygotowania ważnego testamentu holograficznego nie jest też wymagane zaistnienie jakichkolwiek szczególnych okoliczności (jak np. obawa rychłej śmierci spadkodawcy) lub spełnienie warunków dodatkowych (jak np. obecność określonej liczby świadków). Dla ważności testamentów holograficznych ustawa wymaga jedynie własnoręcznego napisania ich treści przez spadkodawcę, podpisania i opatrzenia datą.

Treść testamentów holograficznych jest zwykle nieskomplikowana; w większości przypadków ogranicza się do standardowej formuły typu: „Ja niżej podpisana... z domu... zamieszkała w... oświadczam, że do spadku po mnie powołuję... Taka jest moja ostatnia wola i w pełni świadoma ją wyrażam.” albo: „Na wypadek mojej śmierci cały mój majątek zapisuję... zamieszkałemu w ...”. Zarówno z wyważonej treści, jak i formy tego rodzaju testamentów można wnosić, iż powstały one w wyniku spokojnej, realnej oceny rzeczywistości, a wyrażona w nich ostatnia wola testatora została przezeń przemyślana z uwzględnieniem rangi sporządzanego dokumentu.

Bywa jednak, że czynność sporządzenia testamentu jest efektem impulsu związanego z silnymi emocjami², które mogą znaleźć odzwierciedlenie w treści lub formie testamentu.

Przejawy emocji w poszczególnych warstwach testamentu

Oznaki emocji piszącego mogą przejawiać się we wszystkich warstwach pisma tworzącego testament:

- w warstwie treściowej (zwykle oznaki emocji przybierają postać zapisów o indywidualnym, a nawet intymnym charakterze, stanowiących uzasadnienie decyzji spadkodawcy; wyrażają jego indywidualne życzenia lub swego rodzaju komentarze odnoszące się np. do etyczno-moralnej, religijnej albo obyczajowej sfery postępowania testatora lub jego spadkobierców)³,
- w warstwie językowej (oznaki emocji mogą przybrać postać wyrażen potocznych, zaczerpniętych bezpośrednio z języka mówionego, który zwykle różni się od języka pisanego, lekceważenia znanych testatorowi zasad interpunkcji itp.),
- w warstwie graficznej (np. w postaci podkreśleń fragmentów uznanych przez spadkodawcę za szczególnie istotne, pisania tych fragmentów majuskułami, przekreśleń, wyjątkowo dużej siły nacisku, niestaranności, lekceważenia liniatury, niezwyklej zamaszystości kreślenia),
- w warstwie technicznej (w wyjątkowych przypadkach emocje spadkodawcy mogą spowodować tak silne pragnienie natychmiastowego spisania lub zmiany wcześniejszego testamentu, że sporządza on testament z użyciem pierwszych lepszych materiałów będących pod ręką, nie przejawiając jakiegokolwiek dbałości o taki dobór podłoża lub narzędzia pisarskiego, który odpowiadałby wyjątkowemu charakterowi sporządzanego dokumentu – mimo faktycznego dysponowania czasem i możliwościami ku temu).

Dyskusja

Występowanie wskazanych wyżej oznak w jednej tylko warstwie pisma niewiele mówi o stanie psychicznym osoby piszącej. Dotyczy to w szczególności warstwy treściowej, jako że nie zawsze łatwo jest ocenić, czy jej zawartość jest efektem emocji piszącego, czy też stanowi zwykłe informacje lub polecenia dla potomnych zamieszczane w testamencie w wyniku chłodnej kalkulacji, które zdarzają się zarówno w testamentach autentycznych, jak i w podrobionych (vide przykłady zawarte na rycinie 1). Przypisywanie spadkodawcy działania pod wpływem emocji jedynie na podstawie analizy treści

testamentu byłoby zatem bezpodstawne. Podobnie ma się rzecz wtedy, gdy testament zawiera wskazane wyżej oznaki w warstwie językowej, graficznej albo technicznej (ryc. 2), ponieważ praktycznie każda z tych właściwości może być spowodowana innymi przyczynami niż emocje – złym samopoczuciem piszącego w momencie sporządzania testamentu, brakiem wykształcenia, niskim statusem społecznym itd. Tak więc pewne nieliczące ze szczególnym charakterem testamentu niedostatki pisma

Tę nieruchomość. Natomiast
syn Stefan P. urodz. 12. 8. 1932
i syn Józef P. urodz. 13. 3. 1931
wykluczam ich z udziału tej
nieruchomości, za brutalne obchodzenie
się z ojcem i przymusami wstępu rodzinnego
przez odsiadanie kar w więzieniu.

a)

Oświadczam, że syn mój Zbigniew S.
zachowuje się w stosunku do mnie arogancko
bezwzględnie wbrew wszelkim zasadom
wulgarnie, agresywnie, skaczący do bicia nie
udzielający żadnej pomocy gdy jestem chory,
omijający mnie na ulicy odgryzający się że
mnie zatruwi jak również okradł mnie.
W związku z tym unieważniam dotychczasowe
testamenty w którym powołuje go jako
jednego ze spadkobierców.

c)

występujące odrębnie w jednej z jego warstw, nie muszą świadczyć o tym, że sporządzający ostatnią wolę działał pod wpływem emocji.

Sytuacja jest jednak inna, jeśli oznaki mogące świadczyć o pobudzeniu emocjonalnym piszącego występują jednocześnie w kilku warstwach testamentu, tzn. wówczas, gdy treści o silnie osobistym wydźwięku towarzyszą np. opisane wyżej niedoskonałości warstwy językowej, graficznej lub technicznej (ryc. 3). Wydaje się, że tego

Wydziedziczam moje córki Violetę i Danutę
ka oraz Marię To ka z domu
ka z powodu braku zainteresowania
moją osobą.
Nie życzę sobie powiadomienia rodziny o moim
stałym zotrovia i śmierci.
Pragnę być pochowany bez żadnych symboli
religijnych, moim pochowaniem ma się zająć
moja żona lub syn. g i Bogusław.

b)

Ja niżej podpisany Witold J.
urodzony 7 czerwca 1923 r w Wilnie
zamieszkały w Bydgoszczy ul. F.
przekazuję w testamencie swój udział
w nieruchomości położonej przy
ul. F. i 2. mojej chrześniaczce
Elżbiecie M zamieszkałej w Bydgoszczy
ul. B 2.
Dodaję że Elżbieta opiekowała
mną w czasie choroby i wspierała
mnie finansowo w trudnych czasach.

d)

Ryc. 1. Fragmenty testamentów zawierających w warstwie treściowej elementy o charakterze osobistym (a, b, c – testamenty autentyczne, d – testament podrobiony)

Fig. 1. Fragments of testaments containing elements of personal nature in their contentual layer (a, b, c – genuine testaments, d – forged testament).

Źródło (ryc. 1–3): autorka

Wola moja jest aby w dziele spadku
pomnie
Stanimierz Ja i otrzymam
80 m² makturowym znajdując się
budynki mieszkalny 3 pokoje, 1 kuchnia
starcianka, 1 łazienka
Stanimierz Ja i otrzymam działkę w v
1. przy ulicy M.
Bogdan Ja i otrzymam grunt
85 m² na którym wybudował wariat
i przyległy grunt 3 m² od podwórca

a)

Ja niżej podpisany
Stanimierz
cały mój majątek po mojej
śmierci zapisuję
Bożenie D
córce Wandy mojej żony
umarłej = domu

b)

Ryc. 2. Fragmenty testamentów zawierających niedoskonałości w warstwie graficznej (przekreślenia, retusze, usytuowanie wierszy niezależnie od liniatury) – a) testament autentyczny, b) testament podrobiony

Fig. 2. Fragments of testaments containing some imperfections in their graphical layer (crossed-out words, retouches, unsettled baseline) – a) genuine testament, b) forged testament

wiekem lub chorobą testatora. Powyższe okoliczności, razem wzięte, powodują iż analiza samych tylko cech graficznych testamentu, nawet o objętości ok. 0,5–1 strony (w innych warunkach w pełni wystarczającej do identyfikacji indywidualnej wykonawcy) może nie przynieść rezultatów oczekiwanych przez sąd i uczestników postępowania, tj. jednoznacznego potwierdzenia albo wykluczenia autentyczności dokumentu⁴. Analiza kwestionowanych testamentów pod kątem występowania w nich oznak emocji piszącego mogłaby zatem stanowić istotne uzupełnienie dla klasycznych badań porównawczych, a także dostarczyć dodatkowych podstaw do wnioskowania o autentyczności testamentu bez materiału porównawczego⁵.

PRZYPISY

¹ Zgodnie z art. 949 i nast. kodeksu cywilnego, spadkodawca może sporządzić testament zwykły (własnoręczny czyli holograficzny, notarialny lub allograficzny) albo testament szczególny (ustny, testament sporządzony podczas podróży na polskim statku morskim lub powietrznym, testament wojskowy).

² W literaturze psychologicznej definiuje się emocje jako złożony zespół zmian obejmujących pobudzenie fizjologiczne, mechanizmy mózgowe, doznawane uczucia i ocenę poznawczą, jak również reakcje behawioralne i ekspresyjne, występujące w odpowiedzi na sytuacje spostrzegane jako istotne dla danej osoby, zob. **P. Zimbardo**: Psychologia i życie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 483–484. Niektórzy teoretycy stoją na stanowisku, że istnieje ograniczony zbiór wrodzonych, podstawowych emocji, które mogą łączyć się i mieszać, dając w wyniku inne, złożone, wtórne emocje (np. w modelu Plutchika wyróżnia się 8 podstawowych emocji, do których należą: oczekiwanie, radość, akceptacja, strach, zdziwienie, smutek, wstręt, gniew; pary emocji podstawowych tworzą emocje złożone: optymizm, miłość, uległość, grozę, rozczarowanie, skruchę, pogardę, agresywność [tamże, s. 476]). Inni (**W. Szewczuk**) wyróżniają cztery podstawowe rodzaje emocji, a w ramach każdego z nich – cztery stopnie intensywności: emocje zagrożenia (np. niepokój, lęk), emocje ograniczenia (np. rozdrażnienie, złość, gniew), emocje pozbawienia (smutek, rozpacz) i emocje zaspokojenia (radość, szczęście i inne) – **M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka**: Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej, Toruń 2009, s. 130–133.

Podkreśla się rozliczne funkcje, jakie pełnią emocje w ludzkim życiu. Z punktu widzenia tematu niniejszej pracy warte wzmianki są:

- funkcja motywacyjna, pobudzająca do podjęcia działania (np. nagrodzenia w formie spadku osoby z jakichś względów pozytywnie postrzeganej przez spadkodawcę lub wydziedziczenia osoby, która zdaniem spadko-

dawcy nie zasługuje na otrzymanie choćby części jego majątku),

- funkcja regulowania interakcji społecznych (zdaniem psychologów większość emocji jest wynikiem, a zarazem głównym składnikiem pełnego doświadczania relacji z ludźmi; **P. Zimbardo**, op.cit., s. 477).

³ Na występowanie owego „pierwiastka intymności” w testamentach holograficznych (testamenty notarialne, urzędnicze i szczególne są go z reguły całkowicie pozbawione) zwraca uwagę **A. Feluś** (**A. Feluś**: Testamenty. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne, Wydawnictwo Volumen, Katowice 1996, s. 67–68).

⁴ Mimo to pozagraficzne cechy testamentów bywają przez wielu biegłych całkowicie ignorowane, co prowadzi do pomyłek w ocenie autentyczności testamentów albo do bezzasadnego wydawania opinii niekategorycznych.

⁵ Na ten temat vide: **A. Feluś**: O dopuszczalności opiniowania testamentów holograficznych bez materiału porównawczego (zagadnienia metodologiczne), „Palestra” 1984, nr 9, s. 37–49.

BIBLIOGRAFIA

Feluś A.: Testamenty. Popularno-naukowe studium kryminalistyczne, Wydawnictwo Volumen, Katowice 1996.

Feluś A.: O dopuszczalności opiniowania testamentów holograficznych bez materiału porównawczego (zagadnienia metodologiczne), „Palestra” 1984, nr 9.

Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L.: Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2009.

Zimbardo P.: Psychologia i życie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Streszczenie

Badania autentyczności testamentów bywają znacznie utrudnione ze względu na występujące w nich zniekształcenia spowodowane podeszłym wiekiem lub chorobą testatora oraz problemy z uzyskaniem odpowiedniego materiału porównawczego. Celem opracowania jest zwrócenie uwagi pismoznawców na dodatkowe możliwości badawcze, jakie stwarza występowanie w testamencie oznak emocji piszącego. Zdaniem autorki, jednoczesne występowanie tych oznak w kilku warstwach pisma (graficznej, językowej, treściowej lub technicznej) stanowi argument silnie przemawiający za autentycznością testamentu. Założenie to znalazło wstępne potwierdzenie w praktyce: oznaki emocji w różnych warstwach pisma wystąpiły w 8 z 45 zbadanych testamentów autentycznych i ani razu w 10 zbadanych testamentach podrobionych.

Słowa kluczowe: badania testamentów, autentyczność testamentów, warstwy pisma, emocje a pismo.

Summary

The testament authentication examinations sometimes are considerable difficult, due to occurrence of distortions caused by old age or

disease of testator and problems with obtaining appropriate known writing specimens. The aim of this paper is to draw the handwriting experts' attention to additional examination possibilities created by the signs of writer's emotions occurrence in testament. In the author's opinion, simultaneous occurrence of these signs in several layers of handwriting (graphical, linguistic, contentual, technical), is a strong argument

providing for testament authenticity. That presumption has found a preliminary confirmation in practice: the signs of emotions in several handwriting layers occurred in 8 out of 45 examined genuine testaments, which was not the case in 10 examined forged testaments.

Keywords: testament examinations, testament authentication, handwriting layers, emotions and handwriting.